

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Філатової Ганни Петрівни на тему: «Боргова безпека в системі забезпечення економічної безпеки держави», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 072 – фінанси, банківська справа та страхування

1. Актуальність теми дослідження

Впродовж останніх десяти років (за виключенням 2019 р.) державний борг України стрімко зростає, спричиняючи суттєве погіршення економічної безпеки держави. Так, починаючи з 2014 р. частка державного боргу у ВВП України перевищила 50% і вже ніколи не зменшувалась, досягаючи своїх рекордних значень у 2015-2017 рр. – в середньому 80%. Зазначене боргове навантаження підвищує ризики впливу як зовнішніх, так і внутрішніх деструктивних чинників на економіку України, при цьому зростають витрати на обслуговування заборгованості, і як результат нарощення бюджетного дефіциту. В умовах сучасного розвитку державних фінансів України позикове фінансування недостатчі державних ресурсів є фактором подальшого зростання дефіциту бюджету, утворюючи своєрідний «ефект доміно». Все це сприяє уразливості національної економіки, відчутно гальмує розвиток держави та потребує формування ефективної системи забезпечення боргової безпеки України.

Саме дієва система боргової безпеки України дозволить вчасно нівелювати фінансові ризики та сприятиме формуванню передумов для покращення економічної безпеки держави в довгостроковій перспективі. Зазначене є підтвердженням відповідності обраної теми дослідження сучасним умовам розвитку суспільства та держави. Крім того, недостатня теоретична та практична розробленість питання забезпечення боргової безпеки в системі економічної безпеки України свідчить про актуальність теми та відповідно доцільність її комплексного дослідження.

2. Найсуттєвіші результати дисертації, їх достовірність і новизна, значення для теорії та практики

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертація є комплексним науковим дослідженням, в якому запропоновано вирішення наукової проблеми, що полягає в розвитку теоретичних засад та практичних рекомендацій й удосконаленні науково-методичних підходів щодо забезпечення боргової безпеки в системі економічної безпеки держави.

У результаті проведеного дослідження дисертантом особисто сформульовано низку нових наукових положень і висновків. Зокрема:

вперше:

– розроблено науково-методичний підхід щодо коротко- та середньострокового прогнозування державного боргу за допомогою авторегресійної моделі ARMA. Його принциповою особливістю є те, що зазначений метод передбачає визначення рівня персистентності державного

боргу шляхом розрахунку експоненти Херста, що дозволило підтвердити гіпотезу про існування «пам'яті даних», визначати динаміку державного боргу України та отримати прогнозні його значення на найближчі три роки.

удосконалено:

– науково-методичне підґрунтя щодо визначення стану боргової безпеки держави на основі кількісного оцінювання релевантних показників, їх групування, котрий надає беззаперечну можливість спрогнозувати їх майбутню динаміку, проаналізувати основні потенційні загрози, джерела нестабільності та розрахувати інтегральний індекс боргової безпеки. Аналіз розрахованого інтегрального показника боргової безпеки дозволить своєчасно реагувати на потенційні загрози та нейтралізувати ризики, спричинені надмірним борговим навантаженням.

– науково-методичний підхід щодо оцінювання впливу показників економічного розвитку (ВВП, прямі іноземні інвестиції, індекс інфляції, ЗВР, експорт та імпорт товарів і послуг) на державний борг України на основі системи регресійних рівнянь з розподіленим лагом (за методом Алмона). Результати апробації, запропонованого науково-методичного підходу дозволили зробити позитивні висновки щодо можливості ідентифікувати ключові взаємозв'язки в економіці, в яких безпосередньо чи опосередковано задіяний державний борг, а також щодо перспектив здійснення прогнозних розрахунків як для державного боргу, так і для ключових показників економічного розвитку держави у межах коротко- та середньострокового горизонту планування та прогнозування.

набуло подальшого розвитку:

– теоретичне розуміння економічних аспектів боргової безпеки держави, що дозволило сформулювати його авторське трактування як «невід'ємної складової фінансово-економічної безпеки держави, яка характеризується оптимальним рівнем та структурою державного боргу з урахуванням вартості його обслуговування з метою забезпечення стійкості фінансової системи країни та її фінансового суверенітету, підтримки належного рівня платоспроможності та кредитного рейтингу». Авторський підхід спирається на структурний, системний, функціональний, управлінський, ризик-орієнтований підходи та дозволяє врахувати усі складові боргової безпеки держави, забезпечити транспарентність та ефективність управління нею.

– розуміння поняття «управління борговою безпекою держави» як сукупності відповідних заходів, що здійснюються державою в особі уповноважених органів щодо планування, організації, оцінювання, прогнозування, координації, моніторингу, розробки ефективних методів і важелів по збереженню боргового навантаження на безпечному рівні, а також скороченню вартості його обслуговування з метою забезпечення фінансово-економічної безпеки держави. Що дозволило зацентувати увагу на визначенні процесу управління як складової забезпечення фінансово-економічної безпеки держави.

– формування структурно-логічної схеми у якій відображено місце та визначено роль боргової безпеки в системі економічної безпеки держави та яка передбачає виокремлення відповідних підсистем, принципів, функцій, об'єктів і суб'єктів. Це дозволило окреслити вектор трансформації існуючої системи забезпечення боргової безпеки держави з метою її конвергенції з загальноновизнаними міжнародними принципами.

– методичні засади моніторингу ефективності управління борговою безпекою держави шляхом проведення узагальненого оцінювання відповідності національної практики розкриття інформації про боргову сферу в Україні міжнародним принципам забезпечення економічної безпеки держави, що дозволяє покращити результативність системи забезпечення боргової безпеки.

Теоретичну та методологічну основу дисертаційного дослідження складають фундаментальні положення економічної теорії, теорії фінансів, грошей і кредиту, державного регулювання економіки, економічного прогнозування, економіко-математичного моделювання, а також наукові праці вітчизняних та закордонних дослідників, присвячені питанням забезпечення боргової безпеки в системі економічної безпеки держави.

Нормативною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти, що регламентують порядок забезпечення боргової безпеки в системі економічної безпеки держави. Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять узагальнення практики управління державним боргом та забезпечення боргової безпеки держави, статистичні та аналітичні дані Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Національного банку України і Рахункової палати України, Державної казначейської служби України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, матеріали Світового банку, Міжнародного валютного фонду та Організації економічного співробітництва і розвитку.

Для вирішення поставлених завдань у процесі виконання роботи було використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналізу та синтезу, наукової абстракції, індукції та дедукції, логічного узагальнення – при уточненні понятійно-категоріального апарату боргової безпеки держави та управління борговою безпекою держави; статистичний аналіз – при дослідженні динаміки державного боргу та показників боргової безпеки; порівняльний аналіз – при визначенні сучасних практичних засад оцінювання, управління та забезпечення боргової безпеки держави, R/S-аналізу як метод нормованого накопиченого розмаху часових рядів державного боргу, при визначенні рівня персистентності боргу, кореляційно-регресійний аналіз з розподіленим лагом (метод Алмона) – під час оцінювання впливу показників економічного розвитку на державний борг України; тест Дікі-Фуллера – для визначення стаціонарності державного боргу. Практичні розрахунки та моделювання в роботі здійснено з використанням програмного продукту Eviews та програмного пакету MS Office Excel.

Обсяг узагальнених теоретичних та практичних матеріалів дозволяє стверджувати про достовірність та наукову обґрунтованість результатів виконаного дослідження.

Одержані результати дослідження становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані в:

- науковій діяльності – для розробки подальших напрямів удосконалення науково-методичних підходів щодо забезпечення боргової безпеки в системі економічної безпеки держави;

- у діяльності державних органів виконавчої влади, зокрема, Міністерства фінансів України – з питань управління державним боргом; Рахункової палати України – у ході здійснення аудиту ефективності державного бюджету та боргу; Національного банку України – в контексті взаємодії монетарної та боргової політики держави; професійними спілками та асоціаціями. Зокрема, розроблена та обґрунтована авторкою структурно-логічна схема щодо визначення місця та ролі боргової безпеки в системі економічної безпеки держави використовується в діяльності Спілки економістів України (довідка № 01/17-11 від 12.02.2021 р.); в практичній дослідницькій і проектній діяльності ГО «Рада молодих вчених» застосовано науково-методичні рекомендації щодо визначення стану боргової безпеки на основі кількісного оцінювання релевантних показників, їх кластеризації, що надає можливість виявити потенційні загрози і джерела нестабільності при практичній реалізації наукових досліджень, пов'язаних з регіональною стійкістю і безпекою (довідка №1 від 05.01.2021 р.); висновки і узагальнення щодо удосконалення процедур моніторингу ефективності управління борговою безпекою шляхом проведення узагальненого оцінювання відповідності національної практики розкриття інформації про боргову сферу міжнародним принципам забезпечення економічної безпеки України – враховано у діяльності Управління стратегічного розвитку міста Сумської міської ради (довідка № 54/1/11-11 від 10.03.2021 р).

- освітньому процесі – під час проведення занять та підготовки навчально-методичної літератури з дисциплін «Безпека в міжнародних відносинах», «Державний фінансовий моніторинг», «Моделювання економіки»; вони вже використовуються під час проведення занять із зазначених дисциплін у Сумському державному університеті (*Акт про впровадження результатів дисертаційної роботи у навчальний процес Сумського державного університету від 27.05.2020 р.*).

3. Відповідність дисертації зазначеній спеціальності

Дисертація присвячена дослідженню вирішенню наукової проблеми розвитку теоретичних засад та практичних рекомендацій й удосконалення науково-методичних підходів щодо забезпечення боргової безпеки в системі економічної безпеки держави. Як за змістом завдань дослідження, так і за характером їх розв'язання та отриманими результатами дисертація на тему: «Боргова безпека в системі забезпечення економічної безпеки держави» повністю відповідає спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування. Крім того, дисертаційна робота Філатової Ганни Петрівни виконана у межах науково-дослідних тем Сумського державного університету «Моделювання та прогнозування поведінки фінансових ринків як інформаційний базис забезпечення фінансової стійкості та безпеки держави»

(№ д/р 0117U003936) та «Фрактальна модель трансформації фондового ринку України: соціально-відповідальне інвестування для досягнення Цілей сталого розвитку» (№ д/р 0121U100473).

4. Кількість публікацій та повнота опублікування результатів дослідження

Основні положення та висновки дисертації опубліковано у 15 наукових працях загальним обсягом 6,14 друк. арк., з яких особисто авторові належить 3,19 друк. арк., зокрема: підрозділ у 2 колективних монографіях, 4 статті у наукових фахових виданнях України; 3 статті – що входять до міжнародних наукометричних баз (зокрема, 2 – до баз Scopus та 1 – Web of Science); 6 публікацій у збірниках матеріалів конференцій. Це відповідає вимогам Наказу МОН «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» від 23.09.2019 № 1220.

Монографії:

1. Філатова Г. П. Оцінювання та аналіз боргової стійкості України. *Забезпечення стійкості фінансового сектору та управління фінансовою безпекою України на основі інформації з фінансових ринків*: монографія / за заг. ред. О.Л. Пластуна. Суми: СумДУ, 2020. С. 45 – 58. (0,45 друк. арк.).

2. Filatova H. P. Sheliuk A. A. The role of macroprudential analysis tools in ensuring financial stability. *Financial Security and Information from Financial Markets* / A. Plastun. – Szczecin: Centre of Sociological Research, 2019. DOI: 10.14254/978-83-952923-6-1/2019. P. 73-91. (0,71 друк. арк.). *Особистий внесок: розглянуто інструменти забезпечення фінансової стійкості, у тому числі боргової стійкості (0,5 друк. арк.).*

Публікації у наукових фахових виданнях України:

3. Zhuravka F., Filatova H., Podmarov O., Aldiwani K., Shukairi F. State's debt sustainability management: case of Ukraine. *Public and Municipal Finance*. 2018. 7, 1-7. doi:10.21511/pmf.07(4).2018.01 (0,71 друк. арк.). *Особистий внесок: проаналізовано структуру системи управління боргової стійкості: об'єкти, суб'єкти, ключові принципи, завдання, здійснено аналіз стану та структури державного боргу України. (0,3 друк. арк.).*

4. Zhuravka F., Filatova H. and Aiyedogbon J. Government debt forecasting based on the Arima model. *Public and Municipal Finance*. 2019. 8 (1), 120-127. doi:10.21511/pmf.08(1).2019.11. (0,6 друк. арк.). *Особистий внесок: проведено дослідження теоретичних та практичних аспектів щодо прогнозування державного боргу України за допомогою інтегрованої моделі авторегресії ковзного середнього (ARIMA – моделі). (0,3 друк. арк.).*

5. Філатова Г. П., Макаренко І. О. Розрахунок інтегрального показника боргової безпеки України. *Вісник СумДУ*. Вип.4. С. 158-168. (0,77 друк. арк.). *Особистий внесок: проведено дослідження теоретичних та практичних аспектів щодо методології розрахунку інтегрального показника боргової безпеки України. (0,55 друк. арк.).*

6. Філатова Г. П., Журавка Ф. О. Оцінка впливу показників економічного розвитку на державний борг України. *Актуальні проблеми економіки*. №12 (233), 2020. с. 6-17. DOI: 10.32752/1993-6788-2020-1-233-6-17.

(0,65 друк. арк.). *Особистий внесок: здійснено оцінювання впливу показників економічного розвитку на державний борг України за допомогою моделей з розподілим лагом.* (0,35 друк. арк.).

Публікації в періодичних виданнях, що індексуються базою даних Web of Science/ Scopus:

7. Пластун О. Л., Макаренко І. О., Сльнікова Ю. В., Філатова Г. П., Журавка О. С. Звуження конкуренції на фондовому ринку України як одна з причин його деградації. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики.* (Web of Science). 2019. № 3. С. 391-400. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v3i30.179816>. (0,66 друк. арк.). *Особистий внесок: розглянуто тенденції розвитку фондового ринку України, зокрема тенденції ОВДП, як боргового інструменту; розрахована частка ОВДП на фондовому ринку України за 2008-2016 рр.; проаналізовано ключові показники: обсяги ОВДП, які знаходяться в обігу, дохідність.* (0,14 друк. арк.).

8. Plastun, A., Kozmenko, S., Plastun V., & Filatova, H. (2019). Market anomalies and data persistence: The case of the day-of-the-week effect. *Journal of International Studies.* (Scopus). 12(3). P. 122-130. DOI:10.14254/2071-8330.2019/12-3/10. (0,70 друк. арк.). *Особистий внесок: вивчено різні підходи до розрахунку показника Херста (зокрема R/S аналіз), розглянуто можливість оцінки персистентності для державного боргу.* (0,18 друк. арк.).

9. Fedir Zhuravka, Hanna Filatova, Petr Šuleř and Tomasz Wołowiec (2021). State debt assessment and forecasting: time series analysis. *Investment Management and Financial Innovations.* (Scopus). 18(1). P. 65-75. DOI:10.21511/imfi.18(1).2021.06. (0,7 друк. арк.). *Особистий внесок: розглянуто можливість визначення рівня персистентності для державного боргу, шляхом визначення експоненти Херста та прогнозування майбутніх його значень на короткостроковий період за допомогою авторегресійної моделі.* (0,3 друк. арк.).

Тези доповідей на наукових конференціях:

10. Філатова Г. П. Боргова стійкість країни та її оцінка. *Теорія і практика сучасної науки* (частина II): матеріали доповідей II-ї Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції м. Київ, 15-16 червня 2017 р. Київ.: МЦНД, 2017. С. 9-10. (0,1 друк. арк.).

11. Філатова Г. П. Методичні підходи до оцінювання боргової стійкості країни. *Наукова думка інформаційного століття: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, 19 червня 2017 р. у м. Дніпро. відп. за випуск М. А. Голденблат. Одеса: Друкарня «Друкарник», 2017. Т. 3. С. 117-118. (0,08 друк. арк.).

12. Філатова Г. П. Управління борговою стійкістю країни. *Управлінський та безпековий механізм економічних трансформацій в умовах геополітичних загроз і світової конкуренції: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Дніпро, 23 листопада 2018 р.). Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2018. С. 128-130. (0,12 друк. арк.).

13. Філатова Г. П. Аналіз боргової стійкості країни. *Сучасні перспективи розвитку науки: матеріали доповідей II-ї Міжнародної науково-практичної*

інтернет-конференції (08-09 вересня 2018 р.). м. Київ: МЦНД . С. 21. (0,09 друк. арк.).

14. Філатова Г. П. Прогнозування державного боргу з використанням ARIMA моделі. *Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, фінансів та права* (частина I): матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. м. Полтава, 26 березня 2020 р. С. 24-26. (0,15 друк. арк.).

15. Філатова Г. П., Нефьодов Н. Ю., Кравченко Д. О. Аналіз державного боргу України. *Теоретико-практичні аспекти аналізу економіки, обліку, фінансів і права* (частина 4): матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. м. Полтава, 18 червня 2020 р. С. 60-62. (0,1 друк. арк.). *Особистий внесок: здійснено аналіз ключових показників державної заборгованості України.* (0,03 друк. арк.).

5. Висновок

Вважати, що подана дисертація Філатової Ганни Петрівни на тему: «Боргова безпека в системі забезпечення економічної безпеки держави» за своїм науковим рівнем, актуальністю виконаних досліджень, практичним значенням, обсягом і оформленням повністю відповідає вимогам передбачених п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії від 06.03.2019 року щодо дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».

Рецензенти:

Проректор з науково-педагогічної роботи
Сумського державного університету
доктор економічних наук, професор

І.О. Школьник

Доцент кафедри фінансів і підприємництва
Сумського державного університету,
кандидат економічних наук, доцент

Л. С. Захаркіна

Школьник І.О.
Підпис *Захаркіної Л.С.*
засвідчую
прор. доц. к.е.н. відділу кадрів
Сумського ДУ